

Na niebezpiecznym szlaku

Teoretycznie problem zabijania ptaków w basenie Morza Śródziemnego jest znany opinii publicznej od dawna. Dotychczasowe doniesienia dotyczyły jednak przeważnie sytuacji w poszczególnych państwach. Zaprezentowany pod koniec sierpnia 2015 r. raport BirdLife International stanowi pierwszą próbę kompleksowego przedstawienia znaczenia tego złożonego zjawiska w skali całego regionu.

Kryzys humanitarny, kryzys ekologiczny

Raport „The Killing” opiera się na danych zgromadzonych przez zespół kierowany przez dr Anne-Laure Brochet z BirdLife International. Były one zbierane w okresie 2014–2015 na obszarze obejmującym 26 państw w regionie śródziemnomorskim. Średnia liczba ptaków ginących rocznie w wyniku różnych praktyk, najczęściej nielegalnych, wyniosła 25 mln. Ponad 11 mln ginie w zaledwie dwóch krajach – w Egipcie i we Włoszech – w obu liczba ofiar jest bardzo zbliżona i wynosi ponad 5,5 mln. 3,9 mln osobników jest zabijanych w pogrążonej w krwawym konflikcie Syrii, a 2,5 mln – w zmagającym się m.in. z katastrofą humanitarną Libanie. Na kolejnych miejscach znalazły się państwa Unii Europejskiej: Cypr (2,3 mln), Grecja (0,7 mln), Francja i Chorwacja (po 0,5 mln w każdym kraju). Ten fakt powinien teoretycznie zaskakiwać, gdyż od roku 1979 w krajach członkowskich obowiązuje tzw. dyrektywa ptasia, która reguluje m.in. kwestie legalnych i nielegalnych sposobów chwywania i zabijania ptaków. Przepisy te są jednak regularnie naruszane i nie zmieniają tego nawet orzeczenia Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości.

Jedną z przeszkód w skutecznej ochronie ptaków śpiewających jest zapotrzebowanie na nie ze strony branży gastronomicznej. Fot. Hans Peeters

Najliczniej reprezentowaną grupę ptasich ofiar stanowią drobne ptaki śpiewające – naukowcy oceniają ich liczbę na co najmniej 20 mln rocznie. Wśród nich dominują gatunki stosunkowo liczne i szeroko rozpowszechnione, takie jak zięba (2,9 mln), kapturka (1,8 mln), przepiórka (1,6 mln), śpiewak (1,2 mln) czy skowronek (0,7 mln). Znaczące straty ponoszą jednak także gatunki znacznie rzadsze lub takie, których populacje są aktualnie liczne, ale w wielu regionach odnotowują silne

spadki liczebności. Ortolany, które są we Francji oficjalnie chronione od roku 1999, regularnie wczesną jesienią padają ofiarą kłusowników (szczególnie w Akwitanii), którzy następnie sprzedają je do restauracji i innych lokali gastronomicznych. Klienci za tradycyjne danie z tych ptaków są gotowi jednorazowo zapłacić nawet równowartość 600 zł. Według LPO, francuskiego partnera BirdLife International, w okresie od połowy sierpnia do połowy września co roku ginie w tym kraju ok. 30 000 ortolanów. W skali Europy liczebność tego gatunku zmniejszyła się w latach 1980–2008 o 82%.

Dla jedzenia, dla sportu

Schwytane ptaki często są przeznaczane na cele spożywcze – wykorzystują je sami chwytający lub odsprzedają zdobycz na targach lub wyspecjalizowanym odbiorcom. W krajach zmagających się z poważnymi problemami gospodarczymi, takich jak np. Egipt, mięso zdobywane w ten sposób stanowi ważny element wyżywienia. Chwywanie ptaków nie wynika jednak tylko z głodu – licznie migrujące przez terytorium Egiptu wilgi są łapane w sieci rozstawiane na wybrzeżu morskim lub w pustynnych oazach, ponieważ według powszechnego przekonania ich spożycie jest środkiem wzmagającym potencję. Z kolei na Cyprze zakazany od 1974 r. proceder chwytania drobnych ptaków śpiewających (głównie pokrzewek i rudzików) wciąż kwitnie dzięki zapotrzebowaniu na nie jako składnik tradycyjnej cypryjskiej potrawy, znanej jako *ambelopoulia*. Choć zakazana, nadal znajduje swoich amatorów i nie brakuje miejsc, gdzie mogą się oni cieszyć jej smakiem. Rynek związany z tym procederem, kontrolowany przez zorganizowane grupy przestępcze, wart jest ok. 5 mln euro. Na Cyprze i nie tylko na nim powszechnie stosowaną metodą chwytania ptaków przeznaczonych później do konsumpcji są tzw. pułapki klejowe (ang. *limesticks*). Są to cienkie gałązki posmarowane gęstą kleistą substancją (naturalną lub syntetyczną). Umieszczane są w miejscach intensywnie wykorzystywanych przez ptaki, często sztucznie w tym celu kreowanych (np. specjalnie kształtowane żywopłoty we Włoszech czy na Cyprze). Dawniej, choć obecnie także, do zwabienia ptaków w pułapki używano niekiedy unieruchomionego żywego przedstawiciela tego samego gatunku, nieraz specjalnie okaleczonego, by swoim alarmowym głosem ściągnął inne. Obecnie powszechne jest m.in. odtwarzanie w tym celu nagrań ptasich głosów z pomocą sprzętu audio. Poza ptakami stanowiącymi obiekt zainteresowania kłusowników, pułapki chwytają również przedstawicieli gatunków „nieprzydatnych”, często zagrożonych wyginięciem. Najczęściej są one zabijane i wyrzucane.

Kapturka zajmuje miejsce na liście 10 gatunków najliczniej zabijanych w basenie Morza śródziemnego. Fot. Bird Life Cyprus

W części państw nie zabija się drobnych ptaków śpiewających, ale trafiają one do sprzedaży jako ozdobne ptaki klatkowe. Ten los spotyka np. łuszczaki na terenie Grecji.

Tam, gdzie na ptaki poluje się głównie za pomocą broni palnej, rzadziej trafiają one na stoły, a częściej ich zabijanie traktowane jest jako rodzaj rozrywki. Problem jest szczególnie powszechny na Bliskim Wschodzie, zwłaszcza po ostatnich wydarzeniach w tym regionie, gdy znacząco zwiększyła się dostępność broni palnej. Raport BirdLife International podkreśla, że w części państw bardzo wzrosła liczba osób pozbawionych elementarnej wiedzy z zakresu łowiectwa, w tym znajomości zasad etyki czy obchodzenia się z bronią. W samym Libanie w wyniku wypadków na polowaniach ginęło rocznie ok. 400 osób. W przypadku strzelania do ptaków znaczącym problemem jest zabijanie gatunków chronionych w otwartym sezonie łowieckim. Na przykład Malta jest jedynym europejskim państwem nadal sankcjonującym wiosenne polowania na migrujące turkawki i przepiórki. Pracownicy i wolontariusze organizacji BirdLife Malta regularnie dokumentują, jak przy tej okazji licznie strzelano do ptaków szponiastych, czapli, bocianów czy jaskółek, traktowanych jako obiekty do ćwiczenia celności. Sytuację na tej wyspie w serii reportaży telewizyjnych przedstawił wiosną 2014 r. brytyjski dziennikarz telewizyjny Chris Packham – wszystkie odcinki dostępne są m.in. na stronie Ogólnopolskiego Towarzystwa Ochrony Ptaków (OTOP): <http://otop.org.pl/otop-tv/wiosenne-polowania-na-malcie/>.

Sytuacja prawna i nadzieje na zmiany

W krajach Unii Europejskiej najważniejszym aktem prawnym regulującym kwestie polowań na ptaki jest dyrektywa Rady z dnia 2 kwietnia 1979 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa (2009/147/WE), powszechnie znana jako dyrektywa ptasia. Otwierająca ją preambuła zaznacza, że w całej Wspólnocie można polować na niektóre gatunki z uwagi na wysoki poziom populacji, rozmieszczenie geograficzne oraz wskaźnik reprodukcji. Jednocześnie zwraca uwagę, że „należy zakazać różnych środków, urządzeń lub metod nieselektywnego lub na dużą skalę chwytania lub zabijania i polowania z wykorzystaniem pewnych rodzajów transportu, z uwagi na nadmierny wpływ, jaki one wywierają lub mogą wywierać na liczebność gatunków, o których mowa”. Jak pokazują przykłady Włoch czy Cypru, gdzie stosuje się wysoce nieselektywne pułapki klejowe, nie brakuje sytuacji, gdy ten zapis dyrektywy okazuje się całkowicie lekceważony. Dowodzi tego komunikat dla posłów Parlamentu Europejskiego z marca 2015 r. (<http://bit.ly/1VKI3kY>), dotyczący petycji złożonej 3 lata wcześniej przez Adrea Rutigliano z Włoch. Dokument cytuje odpowiedź Komisji Europejskiej, która informuje, że wielokrotnie zwracała uwagę władzom cypryjskim na konieczność skuteczniejszego egzekwowania przepisów unijnych i krajowych. Władze Cypru miały poinformować o szeregu kroków zmierzających do realizacji tych zaleceń: poprawieniu koordynacji działań organów ścigania, wprowadzeniu nowych przepisów umożliwiających nakładanie grzywien do 17 tys. euro i kar więzienia do 3 lat, nasileniu kontroli w restauracjach serwujących ptaki pochodzące z kłusownictwa. Dane o liczbie ptaków chwytanym wiosną 2012 r. zdawały się potwierdzać skuteczność zastosowanych działań, jednak już jesienią tego samego roku sytuacja była jeszcze gorsza niż wcześniej. Sytuację komplikuje fakt, że znaczna część dystryktu Famagusta, gdzie wg BirdLife International co roku ginie ok. 690 tys. ptaków, znajduje się w granicach nieuznawanej przez społeczność międzynarodową Tureckiej Republiki Cypru Północnego, przez co nie obowiązuje tam prawo unijne.

Stosowane w wielu krajach pułapki klejowe to niespecyficzna i bardzo okrutna metoda chwytania ptaków. Fot. RSPB

We Francji niektórzy przedstawiciele władz wręcz zachęcają funkcjonariuszy specjalnych jednostek policji, by nie zgłaszali stwierdzanych przez siebie przypadków znalezienia stanowisk kłusowników łapiących ptaki w sidła i inne rodzaje pułapek. LPO uruchomiło niedawno międzynarodową petycję do prezydenta Hollande'a, w której domagają się stanowczego zwalczania nielegalnych praktyk (petycję można podpisać na stronie <http://bit.ly/1JP8hLv>).

Część osób znalazła sposób na obchodzenie przepisów unijnych i zabija ptaki w krajach sąsiadujących z UE, gdzie prawo jest znacznie łagodniejsze. W lipcu 2013 r. magazyn „National Geographic” opublikował reportaż Jonathana Franzena na ten temat. Amerykański dziennikarz podczas wizyty w Albanii wielokrotnie spotykał włoskich myśliwych, którzy polowali również na obszarach objętych ochroną prawną. Według albańskich przyrodników artykuł Franzena był jednym z kluczowych czynników, które wpłynęły na wprowadzenie w marcu 2014 r. dwuletniego moratorium na polowania. Okres ten ma zostać wykorzystany na opracowanie skuteczniejszych przepisów chroniących tamtejszą przyrodę.

Bardzo skomplikowana jest prawna sytuacja w państwach Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej. W Egipcie, gdzie prawa człowieka są obecnie powszechnie ograniczane i łamane, prawo łowieckie jest bardzo skomplikowane i sami legalnie polujący myśliwi często go nie znają. W Syrii teoretycznie istnieje zakaz polowań, jednak nie jest on przestrzegany. Obecny krwawy konflikt pomiędzy armią rządową prezydenta Assada, syryjskimi rebeliantami, wojskiem kurdyjskim oraz terrorystami z Państwa Islamskiego nie zapowiada, by sytuacja miała szybko ulec poprawie. Raport BirdLife, omawiając skalę problemu w Syrii, wskazuje, że rocznie prawie 680 tys. ptaków ginie w samym tylko rejonie zapory Tiszrin na Eufracie – rejonie, który obecnie jest obiektem walk między Państwem Islamskim a oddziałami kurdyjskimi, co czyni jakiegokolwiek działania proprzyrodnicze absolutnie niemożliwymi. Podobnie wygląda sytuacja w Libii, gdzie rocznie ginie ok. 0,5 mln ptaków – w obecnej chwili kraj ma oficjalnie dwa parlamenty, a władze i tak nie kontrolują znacznej części kraju.

Jeszcze niedawno wydawało się, że w jasnych barwach maluje się przyszłość ptaków migrujących przez terytorium Libanu – znajdującego się, podobnie jak Syria, na trasie jednego z najważniejszych ptasich szlaków migracyjnych na świecie. Po fali oburzenia, jaka przeszła przez portale społecznościowe po tym, jak niektórzy Libańczycy zaczęli udostępniać na nich swoje zdjęcia z ogromnymi ilościami zastrzelonych ptaków (w tym m.in. bocianów), sprawą zainteresowała się m.in. Ambasada RP w Bejrucie. Z inicjatywy Grupy Ekologicznej, przy zaangażowaniu OTOP, powstał przygotowany przez PAP materiał filmowy na temat bocianów, ich badań i ochrony w Polsce, przeznaczony do wykorzystania w pracy edukacyjnej z mieszkańcami Libanu, zwłaszcza dziećmi i młodzieżą. W kwietniu 2014 r. ambasador Wojciech Bożek spotkał się z ministrem środowiska

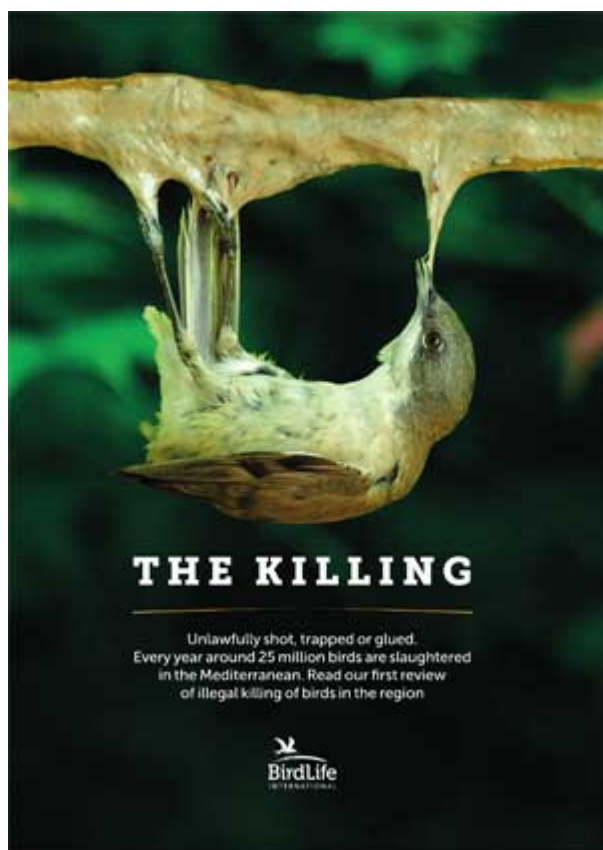

Libanu. Minister Machnouk zadeklarował zaangażowanie resortu w kampanię dot. ochrony ptaków migrujących. Poinformował o przyjętym 7 kwietnia 2014 r. przez nowy rząd dekretem ustanawiającym służbę ochrony przyrody. Ma zostać również utworzony ogólnokrajowy rejestr naruszeń, w którym będą odnotowywane osoby ukarane za złamanie prawa. Konieczność zmierzenia się państwa z kryzysem humanitarnym spowodowanym konfliktami w regionie (w 4-milionowym państwie przebywa ok. 1,5 mln uchodźców) oraz szeregiem związanych z tym wyzwań, w oczywisty sposób przesuwa kwestie ochrony przyrody na dalszy plan.

Na Malcie w kwietniu 2015 r. przeprowadzono ogólnonarodowe referendum ws. zakazania wiosennych polowań na ptaki. W kampanię na rzecz wprowadzenia zakazu silnie zaangażowało się BirdLife Malta, jednak głosowanie wygrali nieznacznie przewagą (50,4 proc.) zwolennicy dotychczasowego stanu rzeczy. Frekwencja była wysoka i wyniosła 74,8 proc., co pokazuje, że jest to kwestia istotna dla maltańskiego społeczeństwa.

Zaangażowanie społeczne

Trudno się spodziewać, aby w najbliższych latach problem udało się całkowicie rozwiązać – wymaga on bardzo zróżnicowanego podejścia, dostosowanego do lokalnych warunków. Wiele działań jest jednak podejmowanych, przede wszystkim dzięki zaangażowaniu krajowych i międzynarodowych organizacji przyrodniczych. Od 40 lat szereg akcji chroniących ptaki w najbardziej zapalnych rejonach podejmuje Komitet ds. Walki z Rzezią Ptaków (CABS, www.cabs.de), wspierający partnerów BirdLife International m.in. we Włoszech, Francji i na Malcie. Organizacje wspólnie przygotowują m.in. coroczne obozy dla wolontariuszy, podczas których nadzorują przebieg otwartego sezonu łowieckiego, dokumentują i zgłaszają policji przypadki naruszania krajowych przepisów. Informacje o obozach pojawiają się na stronach internetowych organizatorów, a relację dwóch Polaków uczestniczących w takiej inicjatywie we wrześniu 2008 r. na Malcie można znaleźć pod adresem <http://www.birdwatching.pl/wyprawy/art/72>.

W kontekście działań zmierzających do ograniczenia liczby nielegalnie zabijanych ptaków bardzo istotny jest również dialog ze środowiskami myśliwskimi rozumiejącymi konieczność prowadzenia racjonalnej i zrównoważonej gospodarki. O tym, że dialog taki jest możliwy, świadczy choćby konferencja, która odbyła się w czerwcu 2014 r. na greckiej wyspie Zakintos. Wzięli w niej udział przedstawiciele przyrodniczych organizacji pozarządowych oraz administracji państwowej z Malty, Włoch, Hiszpanii, Grecji i Cypru, a także reprezentanci Europejskiej Federacji Związków Łowieckich (FACE) i Greckiego Związku Łowieckiego. Omawiano wówczas m.in. możliwości współpracy przy projektowaniu spójnego systemu monitoringu nielegalnych form chwytania i zabijania ptaków, sposoby szkolenia odpowiednich służb oraz dotychczasowe przykłady dobrych praktyk.

W podsumowaniu (dostępnym pod adresem <http://bit.ly/1g6USWx>) wskazano m.in. doświadczenia strażników łowieckich z Grecji w zwalczaniu działań sprzecznych z prawem. W Grecji poważnym problemem jest m.in. nielegalne strzelanie do rzadkich pelikanów kędzierzawych, dla których kraj ten jest głównym lęgowiskiem w Europie. Podobne warsztaty przeprowadzono w sierpniu br. w rezerwacie Ashtoum El Gamel koło Port Saidu. Prowadził je Waheed Salama z pozarządowej organizacji Nature Conservation Egypt (NCE), a przygotowanie warsztatów było możliwe dzięki wsparciu BirdLife International oraz egipskiego ministerstwa środowiska.

Realizacja działań obejmujących nieraz konieczność występowania przeciwko przedstawicielom władzy państwowej lub samorządowej z oczywistych powodów nie posiada szerokich możliwości korzystania z publicznych dotacji. Stąd bardzo ważna jest hojność indywidualnych darczyńców. Przekazane przez nich środki pozwoliły m.in. BirdLife Malta na przeprowadzenie części prac kampanijnych przed kwietniowym referendum. Obecnie osoby zainteresowane finansowym wsparciem projektów zmniejszających liczbę ptaków ginących w basenie Morza Śródziemnego mogą to zrobić wspierając projekt BirdLife International, korzystając z serwisu JustGiving (<https://www.justgiving.com/Fight-for-the-Flyway>).

Antoni Marczewski OP

Antoni Marczewski OP (ur. 1986) – w latach 2011-2013 specjalista ds. komunikacji w Ogólnopolskim Towarzystwie Ochrony Ptaków (OTOP), współpracownik kwartalników „Ptaki” i „Ptaki Polski”, publikował m.in. w „Rzeczpospolitej” i „Salamandrze”. Student dominikańskiego Kolegium Filozoficzno-Teologicznego w Krakowie.

Dodatkowe informacje:

- http://otop.org.pl/uploads/media/the_killing_2015.pdf – raport „The Killing” w wersji angielskiej na stronie Ogólnopolskiego Towarzystwa Ochrony Ptaków (OTOP)
- <http://www.birdlifecyprus.org/> – strona BirdLife Cyprus
- www.birdlifemalta.org – strona BirdLife Malta
- <http://bit.ly/1QIEAX2> – treść dyrektywy ptasiej